

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Інституту історії України
НАН України
академік НАН України

В.А. СМОЛІЙ

2023 р.

ВИСНОВОК

Інституту історії України НАН України

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення докторської дисертації старшого наукового співробітника відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України

Наталії Григорівни Кашеварової на тему **«Партійні служби Альфреда Розенберга у реалізації ідеологічної складової політики Третього району: історико-документознавчий та джерелознавчий аспекти»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Розглянувши дисертацію старшого наукового співробітника відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України Наталії Григорівни Кашеварової на тему «Партійні служби Альфреда Розенберга у реалізації ідеологічної складової політики Третього району: історико-документознавчий та джерелознавчий аспекти», подану на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, наукові публікації, у яких висвітлено основні наукові результати докторської дисертації, а також результати фахового семінару відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України НАН України від 30 червня 2022 р., протокол № 4,

рецензенти затвердили висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення докторської дисертації й ухвалили таке.

Дисертація присвячена розв'язанню **проблеми** наукової реконструкції складу і змісту документальних комплексів, створених в результаті діяльності служб партійного та державного діяча Третього райху, одного з ідеологів націонал-соціалізму Альфреда Розенберга, створених ним у структурі Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії (НСДАП), які й у часи Третього райху, й у післявоєнній історіографії мали назву «служби Розенберга», як джерел з історії створення, розвитку та реалізації націонал-соціалістичної ідеології у Третьому райху, а також дослідження їхнього внеску до ідеологічної складової Другої світової війни та нацистської окупаційної політики. На засадах архівознавчого та джерелознавчого аналізу цих документальних комплексів дисертанткою також було визначено внесок цих служб до німецької ідеології та пропаганди, що вела до Другої світової війни і реалізації загарбницьких планів німецької держави, практичного втілення постулатів нацистської ідеології у політиці у період зростання мілітаристських настроїв у німецькому суспільстві у 1930-х рр. та під час Другої світової війни на окупованих територіях.

Серед основних з цих партійних служб – Зовнішньополітичне відомство НСДАП (1933–1942), служба Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (1934–1945), яка мала розгалужену структуру і була центральною в системі партійних служб Розенберга, Оперативний штаб райхсляйтера Розенберга, Товариство з дослідження світової більшовицької загрози, Вища школа НСДАП з науковими інститутами і Центральною бібліотекою, Східна бібліотека Розенберга та ін.

Тема дисертаційного дослідження визначається **актуальністю** для сучасної історичної науки, особливо в умовах сьогодення, темою ідеологічних обґрунтувань війни та територіальної експансії, впровадження форм і методів ідеологічного впливу на формування колективного менталітету німецького

народу, на основі системного аналізу документів партійно-ідеологічних структур нацистського Альфреда Розенберга та залучення до наукового обігу великих за обсягом та мало досліджених документальних комплексів, створених його службами у складі НСДАП. Це дозволяє уточнити ідеологічні засади поглядів Розенберга, аспекти та шляхи їх реалізації в діяльності його служб, як у Третьюму райху, так і на окупованих територіях, їхню структуру, функції, ефективність та зв'язок між ними, а також переглянути усталені штампи в історіографії щодо оцінок ролі Альфреда Розенберга на політичній арені націонал-соціалізму та в окупаційній політиці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: робота виконувалася у зв'язку з плановими науковими темами Інституту історії України НАН України 0117U007397 «Спеціальні галузі історичної науки в Україні: історія формування сучасного комплексу джерелознавчих дисциплін» та 0121U111226 «Спеціальні галузі історичної науки: дисциплінарний статус та дослідницькі можливості».

Ступінь обґрунтованості положень і висновків, сформульованих в дисертації. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів підтверджується широкою джерельною базою, комплексною методологією дослідження, яка включає комплекс наукових принципів, методів і методик, в тому числі й історичного документознавства, джерелознавства, інших спеціальних історичних дисциплін, а також логікою і послідовністю викладу матеріалу, результатами апробації положень та висновків. Структура дисертації дозволяє розкрити завдання дисертації та отримати ґрунтовні висновки.

Новизна дослідження визначається постановкою проблеми, яка в таких аспектах вирішується вперше, а також тим фактом, що через вибірковість у підході до дослідження діяльності служб Розенберга, як у 1930-х рр., так і під час Другої світової війни та окупації нацистами частини території Європи, ці комплекси документів, як окремо, так і у їхньому взаємозв'язку, ще не були

предметом комплексного самостійного наукового дослідження, серед іншого – в царині історичного документознавства і джерелознавства, як і не вивчався внесок цих служб до нацистської ідеології, пропаганди, окупаційної політики. Залучення цих документальних комплексів, які лише нещодавно були представлені широкому загалові, дозволяє вперше надати системне уявлення про склад і зміст цих документів в контексті розвитку ідеологічних засад націонал-соціалізму, визначити значення цих служб, які працювали за різними дослідницькими напрямками і зробили свій внесок у формування світогляду «нордичної раси» та її «історичних прав» на окуповані території.

Хоча існують ґрунтовні публікації німецьких дослідників, що висвітлюють окремі аспекти діяльності Зовнішньополітичного відомства та Служби Уповноваженого, передусім, на тлі боротьби А. Розенберга за владу у НСДАП і вплив у найближчому оточенні А. Гітлера, є лише кілька публікацій, безпосередньо присвячених окремим службам А. Розенберга. Це дозволяє **доповнити** сучасні знання про діяльність служб і самого А. Розенберга, та розв'язати окреслену проблему, представити основні напрями діяльності служб. Джерельна база та методологія дослідження дозволили отримати результати наукових положень та висновків, які відповідають критеріям **наукової новизни**.

Вперше проведено архівознавчо-документознавчу реконструкцію та джерелознавчу актуалізацію документальних архівних комплексів ідеологічних служб Альфреда Розенберга, розкрито джерельний потенціал документів служб, створених ним у структурі НСДАП, визначити особливості розвитку ідеології нацизму у різні періоди її розвитку та трансформацію поглядів під час окупації, в тому числі і в Україні, уточнити форми, методи та специфічні особливості розвитку ідеологічних концепцій службами Розенберга, переглянути усталені штампи в історіографії щодо оцінок ролі райхслайтера Розенберга на політичній арені націонал-соціалізму та окупаційній політики.

Достовірність та **обґрунтованість** отриманих результатів підтверджується широкою джерельною базою, методологією дослідження яка включає комплекс наукових принципів, методів та методик, в тому числі історичного документознавства та джерелознавства та інших спеціальних історичних дисциплін, а також логікою викладу матеріалу, результатами апробації положень та висновків.

Теоретичне значення дисертації визначається тим, що дисертанткою на основі аналізу складу і змісту документальних комплексів служб Розенберга у НСДАП, проведено реконструкцію історії цих служб і розкрито напрями їх діяльності. Визначено функції служб та низки їх внутрішніх структурних підрозділів, вивчено історію комплектування їх документальних комплексів та їх переміщення після війни, їх нинішню специфіку як архівних документів і особливості як, здебільшого, діловодного архіву, методи реконструкції як комплексної джерельної бази дослідження ролі у формуванні нацистської ідеології в цілому та її реалізації на окупованих територіях. Здійснено класифікацію цих документів як джерел, виявлено характерні особливості різних за походженням комплексів документів служб та їх різновидів, змісту діяльності служб, серед іншого і на окупованих територіях та її наслідки. Надано оцінку джерелознавчої значимості документів служб та їхнього впливу на розвиток ідеології націонал-соціалізму, на засадах аналізу ідеологічних праць Розенберга, передусім «Міфу ХХ ст.» та праць співробітників його служб, спростовані уявлення про відсутність системи у ідеологічних поглядах Розенберга та незначну роль його ідеології та служб у різних напрямках зовнішньополітичної та внутріполітичної діяльності Німеччини. Обґрунтований висновок про системність його ідеологічної концепції перетворення німецької нації на єдиний народ, потужну воєнну державу та існування «прав» на захоплення територій, внесок служб в її реалізацію.

Практичне значення дисертації пов'язане, передусім, із залученням значної кількості нових джерел з історії створення, поширення та реалізації націонал-соціалістичної ідеології, а завдяки проведеному історико-документознавчому та джерелознавчому аналізу, висвітленню зв'язків документальних комплексів, створених службами А. Розенберга у складі НСДАП, загальної реконструкції їхнього складу, походження, внутрішньої структури, компліментарності, місцезнаходження, зокрема, у складі інших документальних масивів, сприяє пошуково-науковій роботі інших дослідників, які займаються дослідженням історії націонал-соціалізму. Основні положення та висновки можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях, пов'язаних з ідеологією націонал-соціалізму та Другою світовою війною, залучені до створення профільних курсів лекцій з історії Другої світової війни та окупації, історіографії, джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін, архівознавства у системі закладів вищої освіти тощо.

Структура дисертації складається з п'яти розділів та відповідає вирішенню завдань та поставленій меті дослідження. Охарактеризовано історіографію та джерельну базу, методологічні засади. Дисертанткою зосереджено увагу на Зовнішньополітичному відомстві НСДАП (1933–1942) та Службі Уповноваженого фюрера у справі нагляду за загальним духовним і світоглядним навчанням та вихованням у НСДАП (1934–1945), Вищої школи НСДАП, які очолював А. Розенберг, а також товариствах, якими він опікувався, розглянуто документи його канцелярії, яка здійснювала адміністративне керування напрямами діяльності А. Розенберга як партійного функціонера.

Дисертантка досягла поставленої мети. Дисертація є самостійним, цілісним, завершеним дослідженням, спрямованим на розв'язання важливої наукової проблеми, вирішення якої має теоретичне і практичне значення, написана науковою мовою та відповідним стилем викладу. Дисертація відповідає паспорту спеціальності 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та

спеціальні історичні дисципліни, і профілю спеціалізованої вченої ради Інституту історії України НАН України Д 26.235.01.

Основні результати та висновки дослідження представлені в 44-х наукових публікаціях, серед них – 26 наукових статей у фахових виданнях, які зареєстровані та індексуються в міжнародних наукометричних базах даних. Серед них – п'ять публікацій, опублікованих у виданнях, що індексуються у базах Web of Science та Scopus, дві закордонні публікації, а також десять публікацій, які додатково відображають результати наукового дослідження, вісім – засвідчують апробацію його результатів. Результати дисертаційного дослідження були апробовані на 11-х міжнародних конференціях.

Опубліковані роботи в повному обсязі розкривають основні теоретичні й практичні результати дисертаційного дослідження та відповідають рівню і вимогам, що ставляться до наукових робіт такого виду, в тому числі дотримання вимог академічної доброчесності.

Наукові положення та результати кандидатської дисертації Н.Г. Кашеварової (2008 р.), на захист у представленій докторській дисертації не виносяться. Дисертація є результатом багаторічних досліджень автора і виконана одноосібно.

Отже, у дисертації Н.Г. Кашеварової на тему «Партійні служби Альфреда Розенберга у реалізації ідеологічної складової політики Третього району: історико-документознавчий та джерелознавчий аспекти», розв'язується проблема наукової реконструкції та актуалізації документальних комплексів служб нацистського партійного та державного діяча Третього району Альфреда Розенберга, створених ним у структурі НСДАП, і пов'язаних між собою як джерел щодо участі цих служб у створенні і поширенні націонал-соціалістичної ідеології у Третьому районі, реалізації ідеологічних постулатів НСДАП, та на окупованих територіях під час Другої світової війни.

Відповідність дисертації встановленим вимогам та рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота відповідає спеціальності за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, і профілю спеціалізованої вченої ради Інституту історії України НАН України Д 26.235.01. За науковим рівнем, завершеністю і самостійністю, новизною постановки завдань, обґрунтованістю висновків і основних положень, теоретичним і практичним внеском дисертація **Кашеварової Наталії Григорівни** на тему «Партійні служби Альфреда Розенберга у реалізації ідеологічної складової політики Третього району: історико-документознавчий та джерелознавчий аспекти», відповідає «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 р., та п.п. 7–9 і рекомендується для представлення до захисту на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації Н. Г. Кашеварової на тему «Партійні служби Альфреда Розенберга у реалізації ідеологічної складової політики Третього району: історико-документознавчий та джерелознавчий аспекти»;

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою і практичною цінністю здобутих результатів дисертація Н. Г. Кашеварової відповідає спеціальності 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» і вимогам п.п. 7–9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197;

